

# <sup>v</sup>**ŠOLSKI PRIJATEL.**

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 24.

V torek 14. junija 1853.

II. tečaj.

## **Tonček v šoli.**

*Tonček.* To bode fletno, ko bom jaz tako znal pisati, kakor drugotečajarji. Dones so tole spet pisali: haba, hubanja, hrast, hlev, hram, hleb, hrib, hlod, uho, juha, veħa, duħ, muħa, mēħ, mēħ. — ptice imajo habe. — ribe nemajo hab. — metulji imajo barvan prah na habah. — hubanja ali čepina je mertveška glava. — hrast ali dob je drevo, ki želodje nese. — hram alj klet je prostor pod hišoj, gder se živež in pijače shranujejo. — kača nima nog. — kura je domača ptica.

*Oče.* Res je, da ti že lepo znajo, pa le priden bodi, sčasom že bode, saj tudi ti že precej znaš.

*Tonč.* Hvala Bogu, da morem v šolo hoditi in se tako lepih reči učiti! Dones smo spet kaj novega pisali in to kaj prav imenitnega. Dosedaj smo pisali le kej tacega, kar izgovorimo, ko usta enkrat odpremo, in kar večidel še nič ne pomeni, postavim: ru, na, mi itd. Alj dones, atej! dones smo pa začeli pisati take reči, ki že kaj pomenijo. In kaj mislite atej! to ni bilo težko! Učitelj so nam rekli: zapišite mi *ro*, in zraven postavite *na*, kaj ste pisali? Le reci Neža! kaj si pisala, ko sem prvokrat usta odperl? Sem pisala *ro*, ko sem drugokrat usta odperl, kaj si pisala? Sem pisala *na*. Kaj si taj napisala na desko, povej mi, kaj imaš na deski? Na deski imam *ro na*. Prav! rona imaš. Neček! alj veš kaj je to; kje pa raste, zakaj pa je? Napišite mi *u*, zraven koj blizo pa postavite *ra*. Jakec! kaj stoji na tvojej deski, le povej! Stoji na mojej deski *u ra*. Dobro! *Ura* taj stoji napisano na tvojej deski. Si že vidil uro, kje pa, zakaj pa je? Le lepo se uči in bogaj Jakec! boš vidil, tvoj oče ti bodo sčasom

tudi lepo urico kupili! Napišite *mi* in zraven *na*. Mina! povej mi, kaj si napisala? Sem napisala *mi na*. Mina si napisala; glej! da že znaš napisati, kako ti je ime: *mina*.

*Oče*. Alj so vam kaj povedali, kako se temu pravi, kar izrečemo, pa še nič ne pomeni?

*Tonč*. Se ve, da so nam povedali. Temu kar izrečemo, ko enkrat usta odpremo, kar pa še nič ne pomeni, pravimo: *slovka* — Nemci in tudi nekteri Slovenci pravijo: silbe. Postavim: *ra, nu, mo*, — temu pa, kar izrečemo in že kaj pomeni, pravimo: *beseda*, nekteri tudi pravijo *slovo*.

*Oče*. Glej! Tonček, koliko že znaš! veš, kaj je pismenka, kaj glasnica, kaj tihnica, kaj slovka in kaj je beseda alj slovo.

*Tonč*. Imam še nekaj povedati, kar smo se dones učili. Djali so g. učitel: Štefan! Alj si že pogledal tisto visoko in košato drevo, ki zraven cerkve stoji; povej mi, kako je kaj tistemu drevesu ime. Dobro! to je *lipa*. Ko rečem počasi *li-pa*, kolikokrat usta odprem? Prav! dvakrat; pervokrat rečem *li*, drugokrat *pa*. Alj še veš povedati, koliko slovka je. Res! dve slovki, zato ko dvakrat usta odpremo: *li-pa*. Alj je pa lipa tudi beseda? kaj meniš? No! beseda je, zato ker lipa že kaj pomeni. Ko rečem *li*, povej mi Jernej! kaj pa slišiš, ko rečem *li* le nategni ušesa, porečem počasno *l---l*. Dobro si jo zadel: slišimo glasnico *l*, in še nekaj zraven, to je tihnico *'l*. Kaj pa vidimo po noči na nebesu lepo sijati? Prav! vidimo zvezde, kaj pa še? Oho! sonca pa ne, sonce sije le po dne; kaj pa vidimo? Dobro! mesec vidimo. Alj veste, kako še pravimo mesto mesec? Res! pravimo tudi *luna*.

Ko rečem *l---u*, kaj pa slišiš Peter? Slišim glasnico *u* in tihnico *'l* pred njo. Šmencano! veseli me, da vsi tako dobro pazite; bom malo hitrej s vami postopal. — Kako se pa pravi tista šolska priprava, kjer jaz sedim, alj še veste. Se pravi: *leca*. Iz česa pa je, kdo jo pa nareja? Kaj pa mizar še nareja? Ko rečem *l---e*, kaj slišiš Pavlej? Glasnico *e* slišim in pred njo tihnico *'l*. Tvoj oče so tkavec Janez, alj veš, kaj je *lotek*? To je tista preja, ki jo oče v osnovo vtekajo. Ko rečem *l---o*, kaj slišiš. Dobro! Slišiš glasnico *o* in tihnico *'l* pred njo. Kako se pa temu pravi, ki nam

na glavi raste? To so *lasi*. Ko rečem l---a, kaj slišiš *Lienc*? Glasnico a slišim in pred njo tiknico 'l.

Plošice vun! bote vidili, kako se tihnica 'l piše. Potegnem narprej tanjko čerto na viš, takole ), zverhaj jo okroglo zasučem, dolej potegnem in malo pritisnem, spodaj jo spet malo tanjko zasučem, takole je taj pismenka *l*. Sedaj mi pa napišete lo, lu, na, ro, mu, li, ra. Hanca! pojdi sem in uči mesto mene ti pervotečarje pisati, kar so se že učili; posebno ti priporočim, da jim besede vkažeš pisati, postavim: mu ra, ra ma, le na, mi la, mu na, u na, o na, me ra.

## Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

*Kat.* Pravil sem vam od možganov in od oči, — dones bote slišali tudi nekaj od *ušes*. V dveh ozkih votlinah na glavi so ušesa, s katerimi slišimo. Prav dobro so skrite in zavarvane. Kar zvnaj vidimo pri ušesu, to ni še uho, to je znotraj. Hrustanec, ki ga zvnaj vidite, je podoben podolglasto-okroglej skledici, pri človeku mu pravimo *uhnice*, po nemško Ohrmuschel, pri živalih imajo pa uhnice različne imena, postavim pri zajcih jim pravimo „žlice“, za to ko so žlici podobne. Per pticah uhnice clo nič ni viditi, le samo nekatere sove imajo nad ušesi nekaj več in daljega perja bi rekel imajo perjanico. Poznate vjer, ta ima perjanico.

Uhnice so za to, da glas vjemajo. Ovi glas gre po ozkih luknicah dalej noter do sluhne čutnice, ktera pride semdol iz možganov.

Vam dokazovati, kako dobro je, da slišimo, ni treba. Kako nesrečni so gluhi in gluhonemi! Slišati, ni dobro samo za nas ljudi, temuč tudi za živali. Prav ljubeznivo je jih Bog oskerbel! S tim, da živali slišijo, morejo uteči marsikterej nevarnosti, ki jim proti, in morejo slišati ljudi, ki jim zapovedujejo.

Uhnice prav lepo stojijo na človeškej glavi, pa tudi na glavi čveteronogatnic. Poglejte, široke in dolge uhnice mojega Barkaža, kako so lepe. Več sort žival ima res lepe uhnice.

Kako gerdo in neumno taj ravnaajo tisti ljudi, ki svojim psom uhnice alj odrežejo alj pa clo zvinijo. „Slepci!“ bi se jim moglo po pravici reči, „slepci! kaj vi hočete božje stvari ravnati in zboljševati, hočete modrejši biti, kot stvarnik sam?“ Gotovo ti terdoserčni gerduni ne pomislijo, kako mora to revno žival boleti, če se jim uhnice odsekajo alj zrujejo.

Bog je naredil, da v uhnica<sup>h</sup> lasički rastejo, potem merčesi v uho lesti ne morejo. Psi, katerim so se uhnice odrezale, morajo taj od merčesov veliko terpeti.

Na glavi imajo nekt<sup>re</sup> živali svoje orožje, s katerim se branijo, postavim roge, rogovila itd.

Tudi nos je na glavi; notre v nosu je vohna čutnica, s ktero ovohamo. V ustih je kusna čutnica, s ktero okušamo.

Potemtaj že vidite, da je človeška glava živalske<sup>j</sup> podobna in da imajo tudi živali svoje čutila, s katerimi občutijo, kakor mi. Kaj bote kej rekli, ako vam povem, da imajo nekt<sup>re</sup> živali še bolj<sup>e</sup> in tanjš<sup>e</sup> čutila, kakor človek! Postavim: postojne, jastrobi, kure, da! skoraj vse ptice bolj bistro vidijo, kot mi; jeleni, psi, serne itd. bolj tanjko ovohajo, kot mi; zajci, konji, divje koze itd. bolj drobno slišijo kot mi. Bog je jim to dal, da se varjejo, se živijo in nevarnostim utečejo.

Še nekaj moram v misel vzeti, kar je pri človeku v ustih, pri čveteronogatnicah v gobcu, pri pticah pa v kljunu; veste kaj mislim? *jezik* menim, kateri je mesen in lahko gibljiv. Pri človeku stori, da govoriti, pri ptici, da peti more. Pri čveteronogatnicah je pa namesto roke. S jezikom jedó, pijejo in se čedijo, zato je jezik tudi nekako oster skoraj kakor pila, postavim pri kravah, volih itd. Tudi *zobe* imajo ljudi in živali. Mi jih razločimo tri sorte: prednje, srednje in zadnje zobe, — zadnjim tudi rekamo kotniki. Zverine imajo samo srednje in zadnje zobe. Prežvekovci imajo več kotnikov. Ptice imajo ostre, terde kljune, s katerimi svoj živ<sup>o</sup>ž zgrizujejo.

Dones je zopet malo dolgočasno bilo, — pa bode že spet bolj veselo. Lepo je, da ste vendar dobro pazili. Moj Barkaž bode vam zato kaj prinesel. Barkaž! to! hajdi! Na vso sapo skače

barkaž nekam naprej in ni bilo dolgo, kar prileti nazaj belo culico v gobcu deržé. No! otroci tole imate sladke gruške, rudeče jabelka in rumeno grozdje. Le se odahnite in okrepčajte! Barkaž, ti boš pa svoje muhe vganjal in nam kratek čas delal! Alite! da je fletno! Sedaj pa le pojte s Bogom in v nedelo spet lepo vsi pridite!

(Dalje sledi.)

## Tesar in vodni mož.

Ko je železo še redko in predrago blo, je nekemu vbogemu tesarju sekira v vodo padla. Premilo on prosi vodniga moža, da bi mu sekiro povernul. Prošnja stariga moža ga gani, on prikaže se na verhu vode in derži zlato sekiro v roki. „Ta moja ni“, reče tesar. Vodni mož zibne, in se spet prikaže deržé sreberno sekiro. „Tudi ta ni moja“, reče tesar. Tretjič se vodni mož prikaže in prinese železno sekiro. „Ta je moja“, zavpije razveseljen tesar. „Tukej imaš jo“, odgovori vodni mož. „Ker vidim, da nisi samo vbog in reven, temuč tudi pošten, podarim tebi obe druge sekiri.“

Kar se je bilo zgodilo; se je po celej dolini razneslo; povsod se je od te čudne prigodbe govorilo. To zve tudi drug tesar: „čaj le! hočem tudi jaz svojo srečo poskusiti“, tako si misli in sekiro v vodo spusti. „Povrati mi saj mojo sekiro, blagi vodni Bog“, jecla tesar klečé. Vodni mož se prikaže in pomoli v svojej desnici zlato sekiro visoko iz vode. „Je ta tvoja sekira“, praša on. „Ja, ta je“, se hitro oglasi tesar. „Hočeš ti tudi bogove golj-fati, ti nepošteni človek! zagromi razkačen vodni mož. Vedi, da zdaj tudi svoje ne dobiš.“ Ves osramoten in prestrašen zmuzni se tesar domu.

Poštenost dobi — nepoštenost zgubi.

A. Bihler.

## Drobtinčice.

\* „Oesterr. Schulfreund“ je v číslu 22. oznanil veselo novico, da ljudske šole na *Krájnskem* sploh lepo napredujejo: nove se napravljajo, stare pa zboljšujejo. Nekatere pa po imenu očitno pohvali. Mi postavimo sem nemške imena, ker slovenske niso nam znane. (G. Kozlarjev zemlovid kje si! kje!!) Šola v „Morautsch,

*Sagor, Neudegg, Ratschach* je pohvaljena. Ravno tako občina „*Unter-Nassenfuss*“ in g. *Baron Berg*. —

\* *Divji Hunci pred mestom Meziborom*. Pod tim naslovom je prišla na svitlo v založbi Sigmundove bukvarnice v Celovcu nova podučna in kratkočasna povest iz 10. stoletja za slovensko mladost in tudi za odrasčene ljudi. Prestavljena je v prav gladkem lahorazumljivem jeziku poleg nemškega od enega najslavniših pisateljev na Dunaju. Se bo gotovo vsakemu bralcu močno prikupila. Priporočamo jo vsim Slovencem posebno za šolske darila. — Zunajna oprava je kaj lična, natis čist in razločen iz Pichlerjeve tiskarnice na Dunaju. Knjiga šteje 100 strani in velja terdo vezana po vsih slovenskih mestih enako 16 kr. sr. —

\* *Stric Tomaž ali življenje zamorcov v Ameriki*. — Pod tim naslovom je v Celovcu kar na svitlo prišla in se ravno na vse kraje razpošilja dolgo pričakovana in že skorej v vse evropske jezike prestavljena povest o prenesrečnem življenji vbogih zamorcov v svobodnih deželah Amerike. Milo se človeku stori, slišati, kaj ti revčiki terpeti morajo. Popisano je vse to v prav gladkem lahorazumljivem jeziku, da se bo branje gotovo vsakemu prikupilo. Znotrajnemu zapopadku je tudi zunajna oprava kaj primerna; natis je čist in razločen iz nevtrudljive g. Leonove tiskarnice. Knjiga šteje XII — 155 drobno tiskanih strani in je verhs 6 prav lepimi podobami ozaljšana. Velja po vsih slov. mestih enako le 40 kr. sr.

### *Društvo sv. Mohora.*

„Novice“ so imenitne reči zastran našega društva spregovorile. Kakor hitro bomo v Celovcu vsi odborniki vkupej, bomo odgovor dali. Tudi druge društvenike lepo povabimo, svoje misli na znanje dati. Ker marsikteri naših društvenikov „Novic“ nima, postavimo sem, kar „Novice“ pravijo. Narprej se „N.“ veselijo, da je toliko društvenikov in slavo pojó g. duhovnikom, katerih je narveč; potem pohvalijo Celovski odbor, da je toliko novih večidel zlo obširnih knjig na svitlo dal; slednič pa takole govore:

„Namen društva je v §. 2. njegovih postav tako določen: „Na svetlo dajati in razširjevati *dobre* knjige, ki um, serce

*in voljo ljudi razsvetliti in požlahtniti in se zraven tudi dober kup razprodajati zamorejo*“.

Po tem pravilu smo si bili svesti, da namen našega društva bo ravno tisti, kakor so nameni enacih društev v drugih deželah in na priliko Dunajskega pod imenom: „Verein zur Verbreitung nützlicher wohlfeiler Volksbücher“. In popolnoma poterjeni v teh mislih smo bili s „povabilom“, ki ga je častito vodstvo 1. januarja 1852 razglasilo, v katerem še bolj določno namembo društva izrekuje v sledečem: „*dobre in koristne bukke izdajati, jih med ljudstvom raširjevati, tako slovenski narod izobraževati in naše slovstvo po mogočosti podpirati in povzdigovati*“.

*Koristne knjige dober kup med ljudstvom razširjevati* je tedaj, ob kratkem rečeno, cilj in konec našega društva, ki je za slovenski narod ravno tako, če ne še bolj potrebin, kakor so enake društva v drugih deželah.

Ako pogledamo na število lani izdanih knjig v primeri s številom družbenikov in na ceno, po kateri se ostala mervica prodaja, se nam dozdeva, da je slavno vodstvo društva sv. Mohora bolj pot „matice“, kakor „društvo za izdajanje koristnih cenih ljudskih knjig“ nastopilo. Želeli bi lanskega imenika zvediti: koliko se je vendar izdanih bukev med ljudstvo razun družbenikov spečalo?

Po naših mislih in vsled družtvenega namena se ne izdajajo bukke za družbenike, ampak več mož v družbo zedinjenih jih izdaja za ljudstvo, za preprosti narod, kteremu na toliko strani koristnih bukev manjka. *Ljudstvo je cilj in konec, društvo je le sredstvo, pripomoček* k temu cilju in koncu. S številom družbenikov ne more omejen biti namen društva. Tako razume tudi Dunajsko društvo svoj namen in ti zapopadek se nam zdi edino pravi. Da družbeniki pri tem tudi izdane knjige dobivajo, je le mala stvar, nikakor pa poglavna. Kdor stopi v kolo takega domoljubnega prizadetja, temu ne sme mar biti za tiste goldinarje, ki jih na leto daruje društvu, da bi jih v knjigah povernjene dobil; naj blagodarniši povračilo naj je vsacemu družbeniku to: viditi, da tudi z njegovo pripomočjo je šlo tisuč in tisuč koristnih knjig med ljudstvo, ki mu um razsviljujejo in serce požlahtnujejo. Kdor stopi v kakoršno

koli občnokoristno društvo le s tem namenom, da svoj denar nazaj dobi v blagu (dass er sein Geld herauskriegt), tak naj stopi v družbo *akcionarjev*, ne pa v društvo za prid človečanstva!

Brez ovinkov moramo reči, da smo se čudili, ko smo v nekem družtvenem časniku (ali v „Slov. Bčeli“ ali „Šolsk. prijatlu“ se ne spomnemo več) lani brali: „kako je to, da ne stopi *več kmetov* v društvo sv. Mohora?“ To nas je popolnoma prepričalo, da se še nismo porazumili o *namenu* društva. Po naših mislih ni na tem celó nič ležeče, ali je kaj kmetov družbenikov ali ne; le to je poglavna reč: ali si *veliko* kmetov in sicer naših ljudi po društvu izdanih bukev *kupuje*. Tri goldinarje scer ni veliko, vendar od preprostega človeka jih ne moremo lahko terjati.

Da bo pa ljudstvo po društvu izdajane knjige rado kupovalo, mu morajo na eno ali drugo stran *koristne* in *prav dober kup* biti.

*Koristne* mu bojo za dušno in posvetno srečo, ako se volijo zapopadki bukev iz obilnega zaklada tistih reči, ktere zadevajo *ljudsko omiko*, ki *dušo in telo* dotika; tu sem spadajo pobožnosti poduki vsake verste, zemljopisne, zgodovinske, naravoslovske, gospodarske, dietetične reči, življenjopisi pridnih, poštenih mož, ki so si iz revšine pomagali k premoženju ali imenitnemu stanu, in sto družih reči, kterih nam ni treba dalje razlagati. Od svitlega knezoškofa gg. Slomšek-a nekđaj izdane zlatega denarja vredne bukve pod imenom „Blaže in Nežica“ nam djansko kažejo, kaj vse spada v obsežje *ljudskih bukev*. V teh bukvalh, kakor v neprecenljivih „Drobtinica“ najdemo lepo *kazalo* (die Schlagwörter), po katerem naj se volijo *predmeti* bukvic, izdanih po društvu sv. Mohora. Prav bi pa tudi bilo, da bi se naše društvo oziralo na *druge* društva enacega namena, postavim, na Dunajsko društvo, ktero ni zaspalo, kakor smo v „Šolsk. prij.“ nedavnej brali, ampak prav lepe in podučne bukvice med ljudstvom razširja pod imenom „*večernice*“ (Abendstunden). Vse take knjige se vé da morajo spisane biti tako, da so razumu prostega ljudstva primerne, kteremu hočemo „um razjasniti in serce požlahniti.“

(Konec sledi.)

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.